

*Свиноус І.В.,**д.е.н., професор,**Білоцерківський національний аграрний університет**Ібатулін М.І.,**к.е.н., доцент,**Національний університет біоресурсів і природокористування України*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Анотація. У статті обґрунтовано сценарії подальшого функціонування особистих селянських господарств (ОСГ). В умовах економічного зростання роль ОСГ у продовольчому забезпеченні населення України буде втрачатися, знижуватиметься частка доходу від ОСГ у структурі сукупних ресурсів сільського домогосподарства, що створить умови для перетворення їх у «хобі-ферми». Частина ОСГ буде трансформуватися у дрібнотоварного виробника з подальшим перетворенням (шляхом кооперування або нарощування ресурсного потенціалу) у високотоварні господарства. В умовах обмеженості державної підтримки галузі тваринництва, різновекторності виробничої діяльності ОСГ і господарств корпоративного сектору аграрної економіки та наявності приміщень у сільських домогосподарствах для утримання великої рогатої худоби і свиней має активізуватися розвиток інтеграційних зв'язків між сільськогосподарськими підприємствами та особистими селянськими господарствами з вирощування й відгодівлі сільськогосподарських тварин. Участь особистих селянських господарств у системі міжгосподарського інтеграційного утворення дозволить вирішити проблему збуту виробленої продукції в особистих селянських господарствах, створення додаткових робочих місць у сільській місцевості та нарощення обсягів виробництва тваринництва, особливо м'ясного скотарства, в цілому по Україні.

Ключові слова: тваринництво, особисте селянське господарство, сільське домогосподарство, фермерське господарство, державне регулювання.

Постановка проблеми. Сільське господарство України розвивається в умовах багатокладної економіки, в якій велику роль відіграє дрібнотоварний сектор. Водночас значне місце серед інших форм дрібного сільськогосподарського виробництва посідають особисті селянські господарства (ОСГ) населення, які, зважаючи на кризовий стан в агропромисловому виробництві країни, втратили характер підсобних у формуванні доходу сільського домогосподарства і стали одним з основних секторів сільськогосподарського виробництва.

Формування ринкових відносин справило значний вплив на діяльність ОСГ. Нині відбувається інтенсивний процес ринкової трансформації цих господарств, посилюється товарний напрям виробництва, їхні функції наближаються до статусу і функцій фермерського господарства (ФГ). Тому ОСГ нині вже не можна розглядати тільки як дрібне сільськогосподарське виробництво, призначене для задоволення потреб членів домогосподарства в продуктах харчування, оскільки важливим завданням є обґрунтування перспектив розвитку в аспекті можливостей їх трансформації у фермерські господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами тваринництва протягом тривалого часу займалися М. Ільчук, Т. Мостенська, М. Пархоμεць, І. Паска, О. Шуст, Н. Сеперевич та інші науковці. Основним напрямом їхніх досліджень було тваринництво у великотоварних сільськогосподарських підприємствах.

В умовах становлення ринкових відносин в Україні дослідженню особистих селянських господарств приділяли увагу І. Баланюк, О. Біттер, О. Варченко, Д. Крисанов, В. Липчук, В. Лисенко, І. Прокопа, І. Свиноус, О. Шпичак, В. Юрчишин та ін. Їхні наукові праці важливі з позицій формування сучасних економічних поглядів на проблеми розвитку та функціонування особистих селянських господарств.

Проте, незважаючи на велику кількість наукових розробок, певні теоретичні та науково-практичні проблеми функціонування тваринництва в особистих селянських господарствах потребують поглибленого дослідження.

Мета статті полягає у розробці теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо перспектив розвитку тваринництва в особистих селянських господарствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на істотну роль, яку ОСГ відіграють у нинішніх умовах у продовольчому забезпеченні населення країни, у вітчизняній статистиці відсутні чіткі економічні критерії віднесення до них господарств громадян. Так, у вітчизняних умовах нормативно-правові, а не економічні критерії дозволяють віднести господарство певної організаційно-правової форми. Згідно з чинним законодавством, особисте селянське господарство – це форма непідприємницької діяльності з виробництва і переробки сільськогосподарської продукції. Зазначимо, що фермерські господарства за своєю економічною природою мають товарний, підприємницький напрям діяльності, а особисті господарства населення – в основному споживчий. Ведення ОСГ сприяє додатковій зайнятості сільського населення.

Уважаємо за необхідне розглянути відмінності й подібності загальних принципів функціонування ФГ та ОСГ у нинішніх умовах. Зазвичай фермерські господарства розташовані за межами сільських населених пунктів, а особисті селянські господарства та їхні земельні ділянки – у межах сільських населених пунктів. Це пов'язано з тим, що ФГ на відміну від ОСГ більш продуктивніші, їм необхідно мати більші земельні площі, а це можливо лише на хуторах. До загальних рис ФГ та ОСГ можна віднести: сімейну ознаку, тобто сільськогосподарське виробництво ведеться силами членів домогосподарства; виробничу ознаку, тобто головною функцією фермерського й особистого селянських господарств є виробництво сільськогосподарської продукції.

Нині для більшості сільських жителів ведення ОСГ є основною діяльністю, і вона набуває підприсмницького характеру, що призводить до зникнення відмінностей між ФГ і ОСГ. Таку ситуацію можна пояснити соціальними та економічними чинниками. Так, у 1991 р. мала чисельність зайнятих в ОСГ зумовлювалася високим рівнем зайнятості в сільській місцевості та дією нормативно-правових актів, які визнавали дохід, отриманий від ведення особистого селянського господарства, як нетрудовий. Водночас у 2014 р. скорочення чисельності зайнятих в особистому селянському господарстві відбулося під впливом зміни соціально-економічних чинників, зокрема щодо престижності праці в сільськогосподарському виробництві та в особистих селянських господарствах.

Результати проведених досліджень свідчать про те, що ОСГ унаслідок пропозиції незначних обсягів виробництва, розрізненості, відсутності технічних засобів не забезпечують переходу від натурального до дрібнотоварного виробництва. Отже, лише невелика частина селян веде стабільне дрібнотоварне господарство і вважає ОСГ додатковим джерелом грошових доходів. Більшість господарств орієнтовані на споживання вирощеної продукції всередині домогосподарства, а одержані доходи розглядаються як джерело виживання у складній життєвій ситуації, додатковий ресурс для подолання матеріальних труднощів. Для такого господарства характерними є неорієнтація на ведення товарного виробництва, а підтримання життєдіяльності домогосподарства, використання при цьому всіх доступних ресурсів, які роблять його незалежним від нестабільного зовнішнього економічного середовища, допомагають зберегти матеріальний і соціальний статус. Про те, що ОСГ може стати засобом виживання в разі погіршення добробуту, наприклад, втрати роботи, невилплат або зниження зарплати, повідомили більше половини опитаних жителів села (31,2% респондентів відповіли «так», 25,7% – «скоріше так»).

Заслугує на увагу вітчизняної практики набутий зарубіжний досвід щодо регулювання фермерського господарства у США, де ще з 1975 р. сформовано спеціальне законодавство, яке визначало фермерське господарство як будь-яку установу, якою було продано або буде продано сільськогосподарської продукції на суму 1000 дол. США або більше [1]. Зазначимо, що річний дохід більшості ферм США перевищує цю суму.

Проаналізуємо особливості функціонування фермерських господарств у Німеччині, де воно розглядається як одноосібне (яке веде одна особа). Згідно із законом про сільськогосподарську статистику, фермерським вважається господарство, що має не менше 1 га сільгоспугідь або 8 голів великої рогатої худоби на відгодівлі, або 8 свиней, або 50 голів овець, або 200 курей-несучок, або 0,3 га садів/виноградників, або 0,1 га теплиць, або різномірну діяльність, що забезпечує отримання кількості продукції не менше середньої вартості товарної продукції з 1 га сільгоспугідь [2].

Отже, за умови введення подібних до США або Німеччини критеріїв до фермерських можна віднести 800–900 ОСГ. Зокрема, у 2012 р. майже 17% ОСГ мали дохід від продажу сільськогосподарської продукції, який в еквіваленті перевищував 1000 дол. США, що є критерієм віднесення домогосподарства до фермерського; середній розмір цього доходу становив 17,7 тис. грн. Із них приблизно 1% мали надходження від реалізації виробленої продукції понад 30 тис. грн.

У зв'язку з цим важливо визначити економічні критерії, за якими можемо розглядати вітчизняних власників ОСГ як фермерів. Уважаємо, що показник товарності господарств може

стати одним з основних економічних критеріїв розмежування ОСГ і ФГ. У даному випадку необхідно керуватися усталеною світовою практикою віднесення господарства до розряду фермерського, а саме: фермерські господарства – ті, які виробляють і реалізують продукцію на суму 1000 дол. США. На нашу думку, для трансформації ОСГ у ФГ необхідною є наявність у його власника підприємницьких здібностей (підприємницького таланту, почуття господаря, схильності до ризику тощо).

Класична економічна теорія виділяє три фактори виробництва: землю, працю і капітал. В умовах сільського господарства цьому відповідають земельні, трудові та матеріальні ресурси. Відповідно до сучасних економічних теорій, для ефективного використання основних факторів виробництва необхідно забезпечити дію ще кількох факторів, які б сприяли одержанню комерційного успіху товаровиробником у ринкових умовах, а саме: підприємницьку здатність, інформацію, відповідні інститути та інституції. Саме поєднання цих факторів створює для товаровиробника умови для раціонального поєднання ресурсів для виробництва, продажу товарів, прийняттю обґрунтованих управлінських рішень, створення і запровадження нововведень, визначення допустимого рівня ризику [3]. Ініціатива, ризик і вміння підприємців дадуть можливість з максимальною ефективністю використати економічні ресурси, стимулювати досягнення позитивних фінансових результатів і забезпечувати економічне зростання. Причому підприємницькі здібності, інформація, інституції поряд із землею, робочою силою та капіталом становлять основу потенціалу розвитку особистих селянських господарств.

Обґрунтовано кілька варіантів трансформації особистих селянських господарств.

Перший варіант передбачає незмінність існуючого стану особистого селянського господарства для двох категорій селян за моделі домінуючого розвитку великого товарного сільськогосподарського виробництва. Особисте селянське господарство зберігається як засіб виживання у господарствах маргіналів – літніх сільських жителів, у домогосподарствах без основного годувальника, зокрема, у господарствах одиноких жінок із дітьми і т. п. Такі господарства потребують соціальної допомоги.

У такій якості ОСГ можуть виконувати свою соціальну роль протягом тривалого часу – до моменту вирівнювання оплати праці в промисловості і в сільському господарстві. Умовою розвитку цього сценарію є переважання великотоварного сільськогосподарського виробництва. Цей варіант передбачає пасивний сценарій розвитку ОСГ, оскільки в країні взято курс на розвиток великих сільськогосподарських комплексів.

Як свідчать розрахунки з використанням економіко-математичних методів, прогнозується подальше зниження частки доходів від реалізації худоби, птиці, бджіл. За розрахунками, дохід від реалізації продукції тваринництва у 2015 р. буде становити 4,16%, а у 2020 р. – 2,92%, що свідчить про підвищення значення пенсій та інших видів соціальної допомоги в структурі сукупних доходів сільського домогосподарства. Крім того, на рівень прогнозу суттєво впливатимуть і негативні перспективи щодо реалізації молока, одержаного ОСГ, дохід від реалізації якого займає 50–60% загальної вартості реалізованої продукції тваринного походження ОСГ. Подібна ситуація буде спостерігатися і в ОСГ, де утримують 1–2 голови великої рогатої худоби та свиней і реалізують невелику кількість продуктів забою, за умови запровадження європейських вимог.

Другий варіант передбачає також збереження селянських господарств в організаційно-виробничому сенсі. Модель такого розвитку була, як відомо, запропонована групою вчених-аграрників, очолюваних О.В. Чаяновим і О.М. Челинцевим в Україні у 20-х роках минулого століття [4]. Вони вважали структуру сімейно-трудова селянських господарств, які не використовують найману працю, найбільш стійкою, соціально значущою та справедливою формою організації сільського господарства. Для залучення у товарне виробництво таких господарств пропонувалося кооперування, де об'єднуються ті операції аграрно-виробничого циклу, виконання яких у межах окремих господарств неефективно, зокрема: збут, постачання, переробка продукції, меліорація, насінництво і т. д. Спеціалізовані кооперативи, їх називали «вертикальними», можуть багаторазово збільшити первинний потенціал соціальної бази сільського господарства, сімейно-трудова сільських домогосподарств.

Прихильники даної моделі організації життя села обґрунтували її переваги тими аргументами, що вона не призводить до «розселення» села з його негативними наслідками для сільського господарства і для країни. На нашу думку, у цій моделі мають бути враховані вже дві хвилі «розселення» села – колективізація 30-х років і ситуація 90-х років. Варіант О.В. Чаянова повною мірою не може бути здійснений у нинішніх умовах.

Як відомо, вітчизняні великотоварні сільськогосподарські підприємства почали демонструвати динамічний розвиток, який у 2014 р. певною мірою почав знижуватися. Разом із тим модель, що враховує обшинні традиції села для прогресивного перетворення, і модель, що ґрунтується на екологічних і ресурсо- та енергозберігаючих технологіях індивідуального господарства, не вичерпала свого потенціалу в аспекті визнання жителями села її соціокультурної спадковості. Розглядається як доцільне залучення сімейно-трудова селянського господарства як соціальної бази і трудового потенціалу до розвитку сільської сфери, й особливо на компактних територіях, прояву сформованих традиційних обшинно-сусідських зв'язків. Так, Т. Шанін зазначав, що при занепаді державної економіки і нездатності капіталістичного способу господарювання швидко зайняти її місце, включення в неформальну економіку для більшості населення, особливо на селі, є єдиною стратегією самозахисту [5]. Значне місце в ній займає сімейна економіка, основними рисами якої є бажання забезпечити собі хоч якусь зайнятість, а не максимізувати середній рівень прибутку; трудомісткі роботи на нерегульованих ринках із високим ступенем ризику; сімейна, а не наймана праця; взаємна підтримка і кредитування.

Подібний варіант розвитку ОСГ можливий лише за наявності потужної неформальної кооперації як основи співіснування сільського співтовариства, які можуть частково трансформувати в кооперативи.

Переважає кількість респондентів – 74% – мають намір зберегти існуючу мережу неформальних зв'язків, а 26% – орієнтуються на їхнє розширення. Особливо актуально це для нещодавніх вихідців із міста. Неформальні кооперативні взаємозв'язки будуть і надалі розвиватися в умовах зайнятості по основному місцю роботи працездатних членів сільських домогосподарств.

Третій альтернативний варіант передбачає розвиток фермерського господарства. У приміських тваринницьких господарствах уже нині переважає товарне виробництво як в організаційно-виробничих межах сімейних господарств, так і на

основі сезонного найму сторонніх працівників. Специфіка складного індивідуального виробництва і висококонкурентного збуту не вимагає кооперації однорідних господарств, що доводить структура організації масиву індивідуальних господарств приміської зони.

Можливо передбачити розвиток частини товарних особистих господарств у фермерські з найманими працівниками, потім подальше їх перетворення у великі приватновласницькі сільськогосподарські підприємства (господарства «гроссбауерів»). Головним чином, це господарства, які порівняно віддалені від ринків збуту. Таким особистим господарствам необхідна підтримка ззовні у вигляді банківських кредитів, придбання техніки, передачі землі в довгострокову оренду або користування, якщо вони дбають про збереження родючості землі на перспективу, тощо [6].

Результати опитування показали, що 70% власників ОСГ вважають за потрібне створити підприємства дрібнотоварного виробництва і більшість з них (86%) готова взяти участь у цьому процесі своїми матеріальними і нематеріальними активами. Діяльність у формі такого об'єднання дозволить, на думку половини власників ОСГ (50%), вирішити проблеми реалізації продукції, третя частина вважає, що така форма господарювання сприятиме стабільному доходу, для невеликої частини власників ОСГ дуже важлива можливість технічної оснащеності сільськогосподарського виробництва.

Розширення мережі приймальних пунктів, особливо в районах, віддалених від обласного центру та великих міст області, дозволить інтенсифікувати процес дрібнотоварного виробництва сільськогосподарської продукції в умовах ОСГ. Як показують наші дослідження, за наявності програм розвитку інфраструктури населених пунктів, що сприяють підвищенню якості життя сільських жителів, власники ОСГ виявили готовність інвестувати розвиток території. Зазначимо, що 83% респондентів, які брали участь в опитуванні, підтвердили свою готовність вкласти власні кошти у програми розвитку. Більше половини (60%) потенційних учасників дрібнотоварного виробництва вбачають необхідність спрямовувати кошти на розвиток соціальної інфраструктури села: будівництво та ремонт дитячих садків, шкіл, медпунктів, розширення торгової мережі. Певна частина власників ОСГ вважає за необхідне розвивати невиробничу інфраструктуру села – будівництво і ремонт доріг (20%), газифікацію, централізоване водопостачання (20%).

Процедура реєстрації надто регульована і дуже витратна, оскільки потребує від ОСГ, яке має намір набути статусу суб'єкта підприємницької діяльності (СПД) – фізичної особи – підприємця, вчинити такі дії: підготовка комплексу документів для реєстрації СПД; реєстрація СПД у районній державній адміністрації; взяття фізичної особи – підприємця (ФОП) на облік у податковій інспекції; взяття ФОП на облік у Пенсійному фонді; взяття ФОП на облік у міському управлінні статистики; виготовлення печатки (у разі потреби) та ін.

Взаємовідносини селян з органами влади й управління надзвичайно ускладнюються як на етапі державної реєстрації, так і при подальшому їх функціонуванні у статусі ФОП [7]. Запропонований нині підхід щодо оподаткування сімейних фермерських господарств у статусі ФОП суперечить і прийнятним у світі, і чинним в Україні засадам оподаткування у сільському господарстві.

Запропонований варіант змін збільшить податкове навантаження на ОСГ, які набувають статусу ФОП, особливо якщо господарства займаються виробництвом тваринницької про-

дукції або вирощуванням трудомістких сільськогосподарських культур. За підрахунками, при землекористуванні 2 га й утриманні трьох корів, що забезпечує річний дохід 30 тис. грн., ОСГ сплачує земельний податок у сумі приблизно 40–50 грн., а з набуттям нового статусу (навіть при запровадженні пільг з оподаткування) буде сплачувати 900 грн. єдиного податку (без сплати ПДВ) або 300 грн. єдиного податку та ПДВ. Така перспектива не заохочуватиме ОСГ до трансформації у сімейне фермерське господарство. Передбачуване ж звільнення новостворених сімейних фермерських господарств від оподаткування на три роки істотно не змінить ситуацію і водночас може спонукати їх до періодичної самоліквідації та відродження у новому форматі для отримання податкових пільг.

Запропоновані зміни значно збільшують і витрати часу на реєстрацію сімейної ферми та її подальше функціонування у новому статусі. Для ОСГ, які потенційно могли б трансформуватися у сімейні фермерські господарства, велике значення мають зручність і прозорість виконання процедур, пов'язаних зі зміною статусу, та вичерпне усвідомлення пов'язаних із цим прав і обов'язків. Йдеться про укладення і посвідчення договору про створення СФГ; реєстрацію СФГ та пов'язаним із цим взяттям їх на облік у податковій інспекції, Пенсійному фонді, органах статистики тощо; ведення обліку і звітності та ін. Усе це потребуватиме поїздок до районного центру не лише одноразово для реєстрації, а й щокварталу для подання відповідної звітності (або незаповнених бланків звітності, якщо діяльність була відсутня), сплати податків тощо. Зважаючи на сезонність сільськогосподарського виробництва і, відповідно, нерегулярність отримання доходів, такий підхід не є доцільним.

Прямими фінансовими втратами ОСГ при набутті статусу сімейної ферми стане сплата єдиного соціального внеску, оскільки реєстрація фермерського господарства у статусі фізичної особи – підприємця передбачає негайне взяття його на облік у Пенсійному фонді, а отже, сплату внесків, що перевищують 400 грн. на місяць. У законопроекті згадується про запровадження пільгової системи соціального страхування осіб, зайнятих у сімейних фермерських господарствах. Однак, по-перше, не розкрито, у чому полягатимуть пільги, яким буде їхній розмір і термін дії тощо. По-друге, запровадження згаданих пільг не є (і не може бути) нормою закону ні про фермерське, ні про будь-яке інше господарство. Для цього необхідно вносити зміни до законодавчих актів, що визначають порядок формування і використання Пенсійного та інших соціальних фондів, або ухвалювати спеціальний закон.

Неприйнятними є і запропоновані зміни до Закону України «Про особисте селянське господарство» щодо фактичної заборони власникам ОСГ реалізовувати надлишки виробленої продукції на ринках, а також заготівельним, переробним підприємствам та організаціям, іншим юридичним і фізичним особам без набуття статусу суб'єкта підприємницької діяльності. Таке може призвести не лише до згорання або тінізації діяльності ОСГ, а й до серйозних проявів громадянського невдоволення як серед селян, так і серед споживачів виробленої ними продукції.

Розвиток ОСГ стримується й відсутністю ефективних зв'язків у ланцюжку «виробництво – переробка – збут продукції», слабким розвитком кооперативних зв'язків. Особистим селянським господарствам розвивати повну переробку сировини власними силами економічно не вигідно через обмеженість можливих до залучення ресурсів. Великі сільськогосподарські

підприємства часто економічно не зацікавлені кооперуватися із ОСГ, а розвиток кооперативного руху стримується через адміністративне нав'язування кооперації.

Слід урахувати і стримуючий вплив соціально-трудова факторів, основними з яких є низький рівень життя сільського населення та руйнування бази соціально-культурного розвитку. До цього додаються й відсутність коштів у населення на інвестування, слабка доступність до кредитних ресурсів. Зменшити негативний вплив несприятливих умов на розвиток ОСГ зможе державна підтримка шляхом: створення нормативної правової бази, що забезпечує розвиток ОСГ; підтримки кооперації у сфері збуту, переробки сільськогосподарської продукції, постачання селянам необхідних виробничих ресурсів; сприяння місцевих органів влади і сільськогосподарських підприємств у діяльності господарств населення.

Однак здійснюваних заходів економічної підтримки ОСГ із бюджетів усіх рівнів недостатньо, щоб мати можливість принаймні вести навіть просте відтворення, хоча вони забезпечують істотний внесок у продовольчий баланс країни, виробляючи понад 60% обсягу сільськогосподарської продукції. У цьому зв'язку підтримка ОСГ має надзвичайно важливе значення.

Висновки. З метою нарощування виробництва продукції тваринництва в ОСГ органам державної влади необхідно реалізувати заходи, пов'язані з: нарощенням сільськогосподарськими підприємствами обсягу продажу населенню молодняку великої рогатої худоби, свиней; організацією закупівлі в сільськогосподарських підприємств маточного (у тому числі племінного) поголів'я сільськогосподарських тварин для продажу населенню; передачею працівникам сільськогосподарських підприємств, які мають заборгованість по заробітній платі, молодняку телят і поросят на відгодівлю, а також кормів, насіння сільськогосподарських культур, наданням послуг у рахунок заробітної плати (за домовленістю сторін); наданням консультаційних послуг фахівцями різних галузей; залученням фінансових ресурсів із позабюджетних джерел і наданням субвенцій з обласного бюджету районам за відповідними нормативами; організацією штучного осіменіння тварин у селах, які мають невелике поголів'я худоби виїзною бригадою фахівців; забезпеченням ветеринарного обслуговування тварин в ОСГ відповідно до чинного законодавства.

Органам державної влади необхідно розробляти і здійснювати заходи щодо розвитку ОСГ, які можуть передбачати: удосконалення договірних відносин у питаннях виробництва сільськогосподарської продукції та надання різних видів послуг; пропонування інформаційно-консультаційної допомоги на безоплатній або платній основі; проведення навчання членів ОСГ із різних напрямів виробничої діяльності; участь в обласному конкурсі за найкращі показники в організації роботи ОСГ; напрямі фінансування з обласного бюджету на підтримку особистих селянських господарств.

У подальшому необхідно сформувати теоретико-методологічну базу трансформації неформальної кооперації в формальну, що забезпечить розвиток дрібнотоварного сектору в аграрній економіці України. Також на часі є розробка нормативного забезпечення розвитку кооперативних взаємовідносин між особистими селянськими господарствами та сільськогосподарськими і переробними підприємствами з вирощування та відгодівлі сільськогосподарських тварин.

Література:

1. Кириленко І.Г. Проблеми українського села та їх вирішення у контексті аграрних трансформацій / І.Г. Кириленко, О.І. Павлов // Економіка АПК, 2010. – № 7. – С. 24–31.
2. Правові проблеми діяльності ОСГ у Хмельницькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravozahist.at.ua>.
3. Юридичні поради для ведення для ОСГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agriinvest.info/news/3403>.
4. Ожелєвська Т.С. Проблеми розвитку сільськогосподарських кооперативів в Україні / Т.С. Ожелєвська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://int-konf.org/konf072014/855>.
5. Татарєвська М.С. Рівень життя сільського населення: Оцінювання та напрями поліпшення : [монографія] / М.С. Татарєвська. – Одеса : ВМВ, 2007. – 298 с.
6. Крисанов Д.Ф. Концентрація товарного виробництва у господарствах населення: проблеми і перспективи / Д.Ф. Крисанов, Л.О. Удова // АгроСвіт. – 2008. – № 4 – С. 9–19.
7. Свиноус І.В. Концептуальні засади функціонування особистих селянських господарств / І.В. Свиноус, Д.М. Микитюк // Продуктивність агропромислового виробництва : науково-практичний збірник (економічні науки). – 2013. – № 23. – С. 37–42.

Свиноус І.В., Ибатуллин М.И. Перспективы развития животноводства в личных крестьянских хозяйствах

Аннотация. В статье обоснованы сценарии дальнейшего функционирования личных крестьянских хозяйств. В условиях экономического роста роль ЛКХ в продовольственном обеспечении населения Украины будет теряться, будет снижаться доля дохода от ЛКХ в структуре совокупных ресурсов сельского хозяйства, что создаст условия для превращения их в «хобби-фермы». Часть ЛКХ будет трансформироваться в мелко-товарного производителя с последующим преобразованием (путем кооперирования или наращивания ресурсного потенциала) в высокотоварные хозяйства. В условиях ограниченности государственной поддержки отрасли животноводства, разноректорности производственной деятельности ЛКХ хозяйств и корпоративного сектора аграрной экономики и наличия помещений в сельских домохозяйствах для содержания крупного рогатого скота и свиней должно активизироваться развитие интеграционных связей между сельскохозяйственными предприятиями и личными крестьянскими хозяйствами по выращиванию и откорму сельскохозяйственных животных. Участие личных крестьянских хозяйств в системе межхозяйственного интеграционного образования позволит решить проблему сбыта произведенной продукции в личных крестьянских хозяйствах, создания дополнительных рабочих мест в сельской местности и увеличения объемов производства животноводства, особенно мясного скотоводства в целом по Украине.

Ключевые слова: животноводство, личное крестьянское хозяйство, сельское домохозяйство, фермерское хозяйство, государственное регулирование.

Svinous I.W., Ibatullin M.I. Prospects for the development of livestock in private farms

Summary. Scenarios for further functioning private farms have been grounded. In terms of economic growth OSG role in the food security of the population of Ukraine will be lost, decrease Share of OSG in the structure of the total resources of rural households that will create conditions to convert them into «hobby farm». The basic reasons hindering transformation into private farms entrepreneurs in agribusiness and the ways to address them. Established that constrained the development of OSG and the lack of effective links in the chain «production – processing – marketing products», weak development of cooperative relations. Subsidiary farms to develop the complete processing of raw materials on its own is not economically advantageous because of the limited potential to attract resources. Large farms often economically interested to cooperate with OSG, and the development of the cooperative movement is hampered by the imposition of administrative cooperation. Reduce the negative impact of adverse conditions on the development of OSG will state support through: a regulatory framework, which ensures the development of OSG; support cooperation in the marketing and processing of agricultural products, farmers supply the necessary production resources; promoting local government and agricultural enterprises of households. Part OSG will evolve into a small producer with subsequent conversion (by increasing co-operation or resource potential) in high-value economy. In the context of limited government support livestock production activities of different vectors OSG households and the corporate sector of agrarian economy and the availability of facilities in rural households for keeping cattle and pigs has become more active development of integration ties between agricultural enterprises and subsidiary farms growing and fattening farm animals. Participation of private farms in the system integration of inter-farm movements will solve the problem of sales of products in private farms, creating new jobs in rural areas and increasing production volumes livestock, especially beef cattle in the whole Ukraine.

Keywords: animal, personal farm, rural household, farm, and regulation.